

הב אשקי ושדי – אומדן דעת האישה

ראובן (רובי) שפר

- א. מבוא – אומדן דעת האישה
- א.1. מחשבות שאינן יוצאות לפועל
- א.2. סוגיית הב אשקי ושדי (תן, השקה, השלך)
- ב. הסבר הסוגייה
- ג. שיטת בעלי התוספות – הבקשה הראשונית של האישה
- ד. שיטת הרשב"א – הצעת הקידושין בצורת שאלה
- ה. יסוד המחלוקת בין התוספות לרשב"א
- ה.1. מסקנות מהמקרים בלשונות כפולים (נתון תיתן)
- ה.2. מסקנות מהדיון לגבי הב אשקי ושדי (תגא דמלכא)
- ו. בירור שיטת המאירי והרמב"ם
- ו.1. שיטת המאירי
- ו.2. שיטת הרמב"ם
- ז. נפקא מינות בין שיטת הרשב"א לשיטת בעלי התוספות
- ח. שיטה לא נודע למי
- ח.1. סתירה בין סברה לדינים
- ח.2. המקרה הרביעי
- ט. שיטת הרא"ש והראב"ד
- י. סיכום

א. מבוא – אומדן דעת האישה

א.1. מחשבות שאינן יוצאות לפועל

עניין הסכמת האישה בקידושין נובע מהיגיון ומפסוקים. מהיגיון: אם לא היה צריך את הסכמת האישה, נשים לא היו יכולות להסתובב בעולם מבלי שיקדשו אותן¹. מפסוק: "והלכה והייתה לאיש אחר" (דברים כד, ב), שמובן ממנו שהאישה הולכת לאיש מרצונה². יש צורך בהערכת המחשבות של האיש והאישה, האם כל אחד מהם רצה בקידושין, ולכן כיום הקידושין ממוסדים בטקס מסודר שמוכיח שהזוג רצה בקידושין. הסיבה שהצריכו חכמים ראיות חיצוניות להסכמתם, היא משום שלגמרא יש כלל שאין מתחשבים

---

1. המאירי (ב, א) מוסיף עוד סברה מהיגיון, "אף בשאר דברים אין שום מקח מתקיים באונס". הוא מסביר שכמו במיקח, גם כן בקידושין צריך את דעת המקנה.

2. רש"י ביבמות (יט, ב): "קדושין דעלמא – והלכה והיתה לאיש אחר (דברים כד) מדעתה משמע".

במחשבות שאי אפשר לגלות מתוך המקרה ומתוך הגילויים המתבררים רק מעדותם של בני הזוג עצמם על כוונתם³. סוגיית 'הב אשקי ושדי', המופיעה בפרק ראשון במסכת קידושין (ח, ב – ט, א), היא אחת מכמה סוגיות שעוסקות באומדן הדעת של האישה מתוך המקרה או המילים שהאיש והאישה משתמשים בהם.

א.2. סוגיית הב אשקי ושדי (תן, השקה, השלך)

ככלל, הסוגייה מבוססת על כך שמתוך הלשון שבה משתמש האיש, ניתן להבין שהאיש רוצה לקדש, אולם יש להסתפק בלשון האישה, האם גם היא רוצה בקידושין. בפרט, הסוגייה עוסקת בדרשיח של האיש והאישה, שמשפיע על השילוב בין הרצון של האיש לקדש את האישה, לבין מקרה שבו האישה מבקשת לקבל דבר מה בחינם, המראה שהאישה אינה רוצה בקידושין, אלא במתנה.

נשתדל לבאר את השיטות השונות (התוספות, הרשב"א ושיטה לא נודע למי ונשייך להם ראשונים אחרים) בהסבר הסוגייה ואת הסברות שתלויות במה היה החלק החשוב במקרים שהובאו בסוגייה. כמו כן, ננסה לברר את פסיקת ההלכה ברמב"ם ונושאי כליו.

ב. הסבר הסוגייה

ההוא גברא דהוה קא מזבין חומרי פתבייתא, אתאי ההיא איתתא, אמרה ליה: הב לי חד שוכא, אמר לה: אי יהבינא ליך מיקדשת ליה? אמרה ליה הבה מיהבה; אמר רב חמא: כל הבה מיהבה לאו כלום הוא.

ההוא גברא דהוה קא שתי חמרא בתנותא, אתאי ההיא איתתא, אמרה ליה: הב לי חד כסא, אמר לה: אי יהבינא ליך מיקדשת ליה? אמרה ליה: אשקויי אשקיין, אמר רב חמא: כל אשקויי אשקיין לאו כלום הוא.

ההוא גברא דהוה קא שדי תמרי מדקלא, אתאי ההיא איתתא, א"ל: שדי לי תרתי, אמר לה: אי שדינא ליך מיקדשת ליה? אמרה ליה: שדי מישדא; אמר רב זביד: כל שדי מישדא לאו כלום הוא.

(קידושין ח, ב – ט, א)

הסוגייה מתחילה בשלושה מקרים דומים שבהם האיש עסוק בחפץ מסוים (חוט שעליו טבעות זכוכית או מתכת⁴ / יין / שני תמרים), האישה מבקשת את החפץ, והאיש שואל (דווקא בצורת שאלה) אותה האם תרצה להתקדש לו באותו החפץ. לאחר מכן, האישה עונה לאיש בכפל לשון בכל אחד מהמקרים: כשמבקשת את החוט – "הבה מיהבה" (נתון

3. "דברים שבלב אינם דברים" (מט, ב), ולא נאריך כאן במשמעויות השונות שהבינו הראשונים בכלל זה.

4. רש"י קידושין ט, א ד"ה חומרי.

תיתן⁵). כשמבקשת יין – "אשקויי אשקיין" (להשקות השקני), וכשמבקשת שיזרוק לה תמרים מהעץ – "שדי מישדא" (הַשְּׁלֵף הַשְּׁלֵף). בכל שלושת המקרים הללו הפסיקה של הגמרא היא שהאישה אינה מקודשת.

איבעיא לה: הב אשקי ושדי, מהו? אמר רבינא: מקודשת; רב סמא בר רקתא אמר: תגא דמלכא! אינה מקודשת. והלכתא: אינה מקודשת.

(קידושין ט, א)

אחרי סיפור שלושת המקרים והפסיקה, הגמרא מסתפקת האם האישה תתקדש במקרה שהאישה לא כפלה את לשונה. זאת אומרת, כאשר היא אמרה 'הב', 'אשקי' או 'שדי' (תן, השקה, השלך). כפי שנאמר לעיל, הלשון שבה משתמשת האישה משפיע על הערכת הרצון שלה, ולאחר דיון קצר הפסיקה בגמרא היא שגם במקרה זה האישה אינה מקודשת.

הראשונים נחלקו בשאלת החלק החשוב בשלושת המקרים. מה גרם לכך שהאישה אינה מקודשת? הראשונים לא רק התעסקו בשאלה זו, אלא גם בשאלה האם ואיך אפשר לתקן את הקידושין הללו כך שהאישה תהיה מקודשת. בכך הם גם דנו בהמשך הדו שיח שבין האיש והאישה, שאינו מופיע בגמרא.

ג. שיטת בעלי התוספות – הבקשה הראשונית של האישה

בעלי התוספות (ט, א ד"ה הב אשקי) מבינים את המקרה כך שהחלק החשוב בו הוא עניין הבקשה למתנה: מה שהתחיל את כל הסיפור הוא בקשת האישה. הבעיה שנוצרת מתוך הבקשה הראשונה של האישה היא שכאשר האישה עונה 'תן' או 'נתון תיתן', העדים, ובעקבותיהם בית הדין שמכריע אם היו קידושין, אינם יודעים למה היא התכוונה. האם היא התכוונה לכך ש'אכן, אני רוצה להתקדש, תיתן לי את חפץ הקידושין', או שמא התעלמה משאלתו והתמידה בבקשתה שייתן לה את אותו החפץ במתנה⁶? הסיבה שאינה מקודשת היא משום שגם בלשון 'נתון תיתן' וגם בלשון 'תן', הגמרא הכריעה שהאישה התכוונה להמשיך את הדו שיח בנושא מתנה, ולא בנושא קידושין. אולם, לא ניתן להבין מהתוספות מה יהיה הדין כאשר יציע האיש טוב, לאחר תשובת האישה.

---

5. התרגומים מגיעים ממילון ארמי עברי לתלמוד בבלי מאת עזרא ציון מלמד.
 6. יכול להיות שההבדל בין נתון תיתן לבין תן, לפי שיטת התוספות, הוא האם היא מעוצבת (משאלתו או מכך שאינו נותן לה) כשחוזרת ומבקשת, או האם היא נשארת בשלוותה ומבקשת טוב.

הר"ן⁷ (ר"ן ד, ב ד"ה ההוא גברא) מוסיף על מה שבעלי התוספות כותבים במפורש, ומסביר שלשיטת התוספות במקרה שהאיש חוזר ואומר, או אפילו שואל, כביכול מתחילים את הדו שיח מההתחלה, וכל מה שנאמר לפני כן, אפילו בצמוד, נמחק. לכן, אם תשתוק, ואפילו תאמר 'תן' או 'נתון תיתן', היא תהיה מקודשת, כי אין לנו סיבה לחשוב שאינה רוצה להתקדש, והיא לא הוכיחה בלשונה שאינה רוצה בכך⁸.

ד. שיטת הרשב"א – הצעת הקידושין בצורת שאלה

הרשב"א (ט, א ד"ה תגא דמלכא) מבין את המקרה כך שהחלק החשוב בו הוא האופן שבו האיש הציג לאישה להתקדש לו: אם הציג לה באמירה "הרי את מקודשת לי", או הציג לה בשאלה "אם אתן לך חפץ, תתקדשי לי?". לשיטת הרשב"א, קידושין שהגיעו בצורה של שאלה, צריכים שיענו עליהם 'כן', ולא דבר אחר. יש צורך בהתייחסות לשאלה, ולא בתשובה מעורפלת. מכיוון שבסוגייתנו, האישה לא ענתה 'כן', אלא דברים אחרים שלא דווקא קשורים לשאלה, האישה אינה מקודשת, משום שמתוך ההתעלמות שלה מהשאלה היא מראה שאינה רוצה בקידושין.

ההבדל בין הרשב"א לתוספות יהיה במקרה שהאישה לא ביקשה את החפץ, אלא האישה התחיל את הדו שיח ושאל אותה והיא שתקה. לפי שיטת הרשב"א, האישה אינה מקודשת משום שהאיש שאל. לפי שיטת התוספות, האישה מקודשת גם אם אמרה 'תן' או 'נתון תיתן', משום שאין במקרה זה את בקשתה של האישה הגורמת לפסילה של הבנת המקרה כהסכמה לקידושין.

הרשב"א מוסיף ומסביר שבמקרה שלנו (אף על פי שאין הדברים מפורשים בגמרא), לאחר שהאישה אומרת 'תן' או 'נתון תיתן', האיש אומר (ולא שואל!) לה שוב "הרי את מקודשת לי בחפץ זה" והאישה שותקת. הרשב"א כותב שאין החזרה של האיש בצורת אמירה, ולא

7. הר"ן אינו אומר זאת במפורש, אבל אפשר להבין זאת מלשונו ומהפסקים שנתן, וכן אפשר להבין זאת משיטת המאירי שהשוונו לתוספות.

8. המרדכי על הסוגייה (תפז) כותב שיש ספק אם האישה מקודשת, כאשר האישה אינה מבקשת את החפץ בתחילת הדו שיח, והאיש הוא זה שמתחיל את הדו שיח ושואל אם תרצה להתקדש לו, והאישה עונה 'נתון תיתן'.

הבית שמואל (אבן העזר כט, כה) מדייק בדברי התוספות שלא כתבו מה יקרה במקרה זה, ולכן מסתפק מה יפסקו כאן בגלל השיקול שכאשר האישה עונה 'נתון תיתן' יש חשש שהיא צוחקת על הצעת הקידושין. למסקנה, פוסק בית שמואל, לפי שיטת התוספות, שהדין במקרה זה יהיה שהאישה היא ספק מקודשת. במאמרנו לא נתעסק בשיטה זו משום שהראשונים כמעט ולא כתבו עליה, אף שהרמ"א פסק אותה להלכה (כט, י). בהמשך, בפרק על דברי השיטה לא נודע למי (2.ח), נביא הסבר דומה גם לשיטתו.

בצורת שאלה, משנה כלום. למרות זאת, הרשב"א מסתייג, ואומר שלאחר שענתה 'תן' או 'נתון תיתן' בפעם הראשונה, היא מוכיחה הוכחה מוחלטת שהיא רוצה בקידושין ועונה 'כן', היא תהיה מקודשת. וכן אם האישה שתקה אחרי שהאיש שאל, ולאחר מכן כאשר הוא מציע בצורת אמירה, אם תאמר 'כן', ואפילו אם תשתוק, היא תהיה מקודשת.

בשביל שיתקיימו קידושין, צריך שתהיה אמירה ולא שאלה, ואם הייתה שאלה, או שהאישה תאמר 'כן' באחד מהשלבים או שתשתוק בשני השלבים.

ה. יסוד המחלוקת בין התוספות לרשב"א

ה.1. מסקנות מהמקרים בלשונות כפולים (נתון תיתן)

לעניות דעתי, ניתן להסביר את יסוד המחלוקת בין תוספות לרשב"א בהבנת המקרים המובאים בסוגייה: האם כסיפור שְקָרָה (תוספות) או כמקרה תיאורטי (רשב"א).

נסתכל על הצורך של הגמרא לספר, בשלושת המקרים שהיא מביאה, את הבקשה הראשונה של האישה: אם מדובר במקרה תיאורטי, הרי שיש צורך לספר איך אפשר להגיע למצב הזה, לבקשת 'הב'. אם מדובר בסיפור, הרי שהסיפור קרה ולא צריך להסביר איך יכול להיות מצב כזה. הסיבה שאכן מספרים, היא משום שהחלק של בקשת האישה הוא חלק משמעותי בסיפור.

נסתכל על הצורך של הגמרא בשלושת המקרים שהיא מביאה, לספר את הצורה שבה האישה הציעה לאישה להתקדש, כשאלה או כאמירה. זאת במקום לספר בצורה סתמית, כמו שמופיע רבות בגמרא "אמרה לו הב וקידשה": אם מדובר במקרה תיאורטי, כל הפרטים בסיפור חשובים, משום שמנסים לכלול כמה שיותר מקרים שייכללו בתוך הסיפור. מתוך כך שהגמרא מדגישה שהאיש שאל אותה, כנראה שהחלק החשוב הוא השאלה. אם מדובר בסיפור שקרה, מרגע שמתחילים את הסיפור – מספרים אותו על פרטיו.

בעלי התוספות הסתכלו על המקרה כסיפור שקרה, משום שכך הם יכולים להסביר את הצורך בשלושת המקרים, בעוד אפשר היה להביא מקרה אחד כולל (ולהשתמש במילה חפץ). ועוד, ששלושת המקרים מתחילים ב"הוא גברא" – התחלה של סיפור⁹.

---

9. קשה על הסבר זה, שהרי בד"ה הבא (כל אשקי אשקויי), תוספות מסבירים את הצורך לספר דווקא בשלושת המקרים הללו. נראה מד"ה זה שישנה מטרה לגמרא לספר דווקא שלושה מקרים ודווקא שלושת אלו. לכן, לא נראה שתוספות חושבים שהם סיפורים, אלא מקרים תיאורטיים שהגמרא ממציאה, בשונה ממה שהצענו ביסוד מחלוקתם. אך, ניתן בנקל לתרץ כי תוספות הבינו שבזמנו היו מקרים רבים כאלו, שהאישה ביקשה לפני שהאיש הציע לה להתקדש, ודבריהם נצרכו רק על מנת להסביר למה הגמרא הביאה דווקא את המקרים הללו.

הרשב"א הסתכל על המקרה כמקרה תיאורטי, ומשום כך הוא יכול להסביר שבשונה מהרגיל הגמרא הביאה את המקרים ללא הסבר מהו החלק שבגללו הגמרא פסלה את הקידושין במקרים הללו. בירור דבר זה יכול היה להיעשות לאחר הבאת המקרים, באופן שהיה מתנהל דיון סביב המקרים הללו. יתר על כן, מתמת היות הסיפורים דומים להפליא, נראה שהם תבנית מוכתבת מראש, שהיה לגמרא צורך בכל אחד מהם כדי לחדש את הדיון במקרים שונים¹⁰.

ה.2. מסקנות מהדיון לגבי הב אשקי ושדי (תגא דמלכא)

לאחר הבאת שלושת המקרים שהאישה השתמשה בהם בלשון כפולה (נתון תיתן), הגמרא שואלת האם האישה תתקדש במקרה שבתשובתה היא לא כפלה את לשונה (תן). מופיעה בגמרא מחלוקת בין רבינא שאומר שהיא מקודשת, לבין רב סמא בר רקתא שסובר שאינה מקודשת. כאמור לעיל, הפסיקה של הגמרא היא שהאישה אינה מקודשת. כאשר רב סמא פוסק שאין האישה מקודשת, הוא משתמש בלשון שעליה נחלקו המפרשים, "רב סמא בר רקתא אמר: תגא דמלכא! אינה מקודשת" (ט, א).

רש"י (ד"ה תגא דמלכא) מסביר את דברי רב סמא כך שהוא נשבע על טענתו, "בכתר המלך נשבע", וכמוהו פירשו רוב המפרשים. רבנו חננאל (ד"ה ההוא גברא) ורבי יונתן מלוניל (ט, א ד"ה חומרי) מסבירים שרב סמא מביא מקרה קיצוני. לשיטתם, הוא אומר שאפילו במקרה שחפץ הקידושין הוא כתר המלך, שהוא חפץ מאוד יקר, ואף על פי שיש סיכוי גדול יותר שהאישה תסכים להתקדש, האישה אינה מקודשת.

נראה שאפשר לחבר את המחלוקת הזו, בפירוש לשון רב סמא, עם המחלוקת שראינו לפני כן, האם מדובר על מקרה תיאורטי או סיפור. לפי שיטת הרשב"א, שהסתכל על המקרה כמקרה תיאורטי, נראה שאי אפשר להסביר את לשונו של רב סמא כהצעת מקרה קיצוני. מקרה קיצוני זה כבר נכלל במטרה שבשבילה לשיטתו הגמרא הביאה את שלושת המקרים התיאורטיים¹¹, ולכן אין צורך באמירה זו. למרות קושייה זו, הרשב"א עדיין יכול להסביר

10. כשיטת תוספות הרא"ש (ט, א ד"ה כל אשקיין) שכותב "הנך ג' עובדי איצטריך ליה לאתווי לאשמועינן דבשום דבר אין מועיל לא במידי דאכילה ושתייה ולא בשאר מילי".

11. למרות הטענה, נסתייג בדברינו ונטען שדבר זה אינו מחייב את הרשב"א, ובעיני אין זו טענה חזקה כל כך. אפשר לומר שהסבר הרשב"א הוא שרב סמא מכין את עצמו לטענה הנגדית שתבוא כנגדו מצד רבינא, שיכול היה לשאול את רב סמא אם היה פוסק שאינה מקודשת גם במקרה שהחפץ יקר עד מאוד, שכנראה רוב הנשים בזמנם היו מסכימות להתקדש בחפץ זה. מכיוון שרבינא יכול היה לטעון טענה זו, רב סמא מראה שגם במקרה קיצוני האישה אינה מקודשת. אף על פי שזו אינה טענה חזקה כל כך, לדעתי גם תירוץ זה אינו חזק מספיק כדי לרחות את הטענה.

את לשונו של רב סמא כשיטת רש"י¹², משום שלשון השבועה אינה מקשה על ההסבר של מקרה תיאורטי. לפי שיטת התוספות שהסתכלו על המקרה כסיפור, נראה ששני ההסברים מסתדרים¹³.

ו. בירור שיטת המאירי והרמב"ם

ו.1. שיטת המאירי

במבט ראשון ניתן להבין את שיטת המאירי כרשב"א, משום שניתן להבין כך את המשפט: "אבל אם השיבתהו כדבריה הראשונים ר"ל תן לי או שאמרה כפל לשון כגון הבא מיהבא ואשקי אשקויי אינה מקדשת אין זה אלא כאומרת תן מכל מקום כמו שאני אומרת ואל תתלוצץ עלי בדברים אחרים" (בית הבחירה למאירי ט, א ד"ה הרי). הלשון הזו הופיעה ברוב הפרשנים שהלכו עם סברת הרשב"א. אבל, על הבנה זו קשה המשכו של המאירי, שאומר שהטעם שהאישה אינה מקודשת הוא משום ש"על דבורה הראשון היא סומכת", שזו היא שיטת התוספות.

לכן, יש לדייק בדברי המאירי: "מכל מקום כמו שאני אומרת ואל תתלוצץ עלי בדברים אחרים". צריך להבין את המילים "כמו שאני אומרת", באופן שהן עוסקות בבקשה הראשונה, שהאישה ביקשה ואמרה 'תן'. זאת בניגוד לדרך שניתן היה להבין בתחילה, שהמילה "אני" מטרתה להדגיש את הלשון הקשה של האישה – "אל תתלוצץ עלי ותעשה כמו שאני אומרת לך עכשיו". אם מפרשים ומסדרים את המאירי כך, אפשר לחבר אותו עם שיטת התוספות בשינוי קל¹⁴, ולהסביר שכאשר האישה אומרת בלשון כפולה (נתון תיתן), היא אומרת בכעס שהיא אינה רוצה להתקדש במעשה זה.

---

12. הרשב"א בפירושו כאן מביא את שני הטעמים, הן של רש"י והן של רבנו חננאל, אין זה מקשה על טענתנו, שיכול לסבור רק כרש"י, משום שהוא מביא גם את שיטת תוספות, שחולקים על הרשב"א בסברה, ומסביר גם את שיטתם.

13. ניתן היה לנסות להסביר את התוספות רק בהתאם להסבר של לשון השבועה, משום שהתוספות הביאו הסבר לצורך בשלושת המקרים (שהם כוללים אכילה, שתייה וכל שאר הדברים), כך שגם הסבר זה כולל את כתר המלך! אם כן, למה יש צורך בחידוד הדברים של רב סמא? נראה לתרץ את שיטת התוספות כפי שתירצנו את שיטת הרשב"א (הערה 12), על אף חולשתה, כפי שהסברנו בתירוץ זה. כמו כן, אפשר לתרץ שבדיון שהיה בבית המדרש אין הכרח שעסקו דווקא בשלושת המקרים הללו. ייתכן שהיו יותר או פחות (לעיל הערה 9), ולאחר מכן בסידור הגמרא הביאו את שלושת הסיפורים הללו כדי לבאר שהדברים אמורים גם במקרה של שתייה וגם באכילה וגם בשאר דברים, ולא ציינו בסידורם את המקרה הקיצוני של רב סמא.

14. לדעתי, גם ללא נפקא מינות.

ו.2. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם כותב:

היה מוכר פירות או כלים וכיוצא בהן באת אשה ועמדה ואמרה לו תן לי מעט מאלו ואמר לה אם אתן לך תהי מקודשת לי, אם אמרה הין ונתן לה הרי זו מקודשת, אבל אם אמרה תן לי מתן או השלך לי או דברים שעניינם לא תשחק עמי בדברים אלו אלא תן בלבד ונתן אינה מקודשת¹⁵.

(רמב"ם אישות ד, ה)

דברי הרמב"ם אינם מובנים מכיוון שלא ברור מה יפסוק במקרה שהאישה תשתוק לאחר השאלה. מצד אחד, כשאומרת כן – מקודשת, ולכן כאשר תשתוק – אינה מקודשת. מצד שני, כשאומרת "דברים שעניינם לא תשחק עמי בדברים אלו" ('תן' או 'נתון תיתן') אינה מקודשת, ומשם מובן שכאשר שותקת מקודשת.

הכסף משנה מציין שהמגיד משנה (קטע שאינו מופיע לפנינו) הביא את דברי הרמב"ן ללא שום פירוש (גם דברי הרמב"ן אינם נמצאים לפנינו כיום, ואת דברי שניהם אנו מכירים מהכסף משנה). מקשה הכסף משנה (ד, ה ד"ה היה מוכר פירות או כלים) איך המגיד משנה יכול להביא את דברי הרמב"ן ללא פירוש, כאילו אומר הרמב"ן כשיטת הרמב"ם, הרי זה לא נכון! הרי הרמב"ן סובר ש"אפילו שתקה וקבלה משמע נמי דמקודשת"¹⁶.

הלחם משנה (ד, ה ד"ה היה מוכר פירות או כלים) מתרץ את המגיד משנה, ותוך כדי מבאר את שיטת הרמב"ם¹⁷ בשווה לשיטת הרשב"א¹⁸, שבקשתה בהתחלה אינה משנה. כאשר יש שאלה ושתיקה בהתחלה, לאחר שיאמר האיש, האישה תתקדש גם אם תשתוק. אבל, כאשר יש שאלה ו'תן' או 'נתון תיתן' לאחר שיאמר האיש, האישה תתקדש רק אם תאמר 'כן'. כך תירץ הבית יוסף (אבן העזר כט, י).

בלשון הרמב"ם הוא מסביר שכאשר הרמב"ם אומר שמקודשת אם אומרת 'כן', הרמב"ם מדבר במקרה המתרחש לאחר שהאישה אמרה "דברים שעניינם לא תשחק עמי בדברים אלו". אבל, אם לא אמרה לאחר השאלה הראשונה 'תן' או 'נתון תיתן' ושתיקה, אם שתקה

15. בהמשך ההלכה הרמב"ם מוסיף את המקרה של שתיית יין ללא חידוש.

16. הציטוט הוא של הכסף משנה, המסביר את שיטת הרמב"ן.

17. לא רק את הרמב"ם, אלא גם את הרמב"ן, הרא"ש והראב"ד (ראה להלן בשיטת הרא"ש והראב"ד פרק ט).

18. מובן מלשון הלחם משנה שהוא נתן שתי תשובות: "התירוץ הראשון נראה לי עיקר", ונראה לומר שהוא קצת חוזר על עצמו, אבל לא הצלחתי לעמוד על ההבדל ביניהם.

שוב לאחר השאלה השנייה, היא מקודשת. כאשר הרמב"ם כותב שאינה מקודשת אם אומרת "דברים שעניינם לא תשחק עמי בדברים אלו", מדובר באחד משלושה מקרים:

1. אמרה בהתחלה 'תן', ולאחר שאמר לה היא ענתה בשתיקה או שענתה 'תן';
2. אמרה בהתחלה 'תן' והאיש לא חזר ואמר, אלא נתן בשתיקה;
3. שתקה לאחר השאלה, ואחרי שאמר לה, ענתה 'תן'.

ז. נפקא מינות בין שיטת הרשב"א לשיטת בעלי התוספות

ישנן כמה נפקא מינות בין שיטת הרשב"א ובין שיטת בעלי התוספות:

1. במקרה שאין את בקשת האישה, והאיש אמר לאישה 'הרי את מקודשת לי', ואמרה 'תן' או 'נתון תיתן' – היא מקודשת לכל השיטות. זאת משום שאין פה אמירה של האישה לפני ההצעה לקידושין שתפגום לפי שיטת התוספות והסוברים כמותם. כמו כן, ההצעה נאמרת ולא נשאלת, כך שהדבר אינו מונע לקידושין לחול לפי שיטת הרשב"א והסוברים כמותו.
2. במקרה שהאישה ביקשה את החפץ והאיש שאל ושתקה, ולאחר מכן האיש הציע לה להתקדש בצורת אמירה, אם תשוק – היא מקודשת לכל השיטות. אם במקום לשתוק אמרה 'תן' או 'נתון תיתן', לשיטת הרשב"א אינה מקודשת, כי שאלת האישה בעייתית. לפי שיטת התוספות, בהתאם להסבר הר"ן והמאירי, היא תהיה מקודשת, כי אין לנו סיבה לחשוב שאינה רוצה, משום שאנחנו מוחקים את מה שהיה לפני כן.
3. במקרה שהאישה ביקשה את החפץ והאיש אמר והאישה שתקה, לפי שיטת התוספות אינה מקודשת משום שאנחנו מבינים שהיא סומכת על בקשתה. לפי שיטת הרשב"א, האישה מקודשת גם אם תאמר 'תן' או 'נתון תיתן', משום שלפיו אין מקרה זה שונה ממקרה 1.
4. במקרה שהאישה לא ביקשה את החפץ, אלא האיש התחיל את הדו שיח ושאל ושתקה: לשיטת הרשב"א (והרמב"ם), האישה אינה מקודשת משום שהאיש שאל, אבל אם תשוק לאחר שיאמר שוב – היא תהיה מקודשת. לפי שיטת התוספות, האישה מקודשת גם אם אמרה 'תן' או 'נתון תיתן', משום שאין במקרה זה את בקשתה הראשונית.

ה. שיטה לא נודע למי

ח.1 סתירה בין סברה לדינים

בעל ה'שיטה לא נודע למי' (ט, א ד"ה תגא דמלכא אינה מקודשת) מביא ארבעה דינים:

1. האישה שתקה, האיש אמר, האישה ענתה תן – מקודשת;
2. האישה אמרה תן, האיש שאל, האישה ענתה תן – לא מקודשת;
3. האישה אמרה תן, האיש אמר, האישה ענתה תן – מקודשת;
4. האישה אמרה תן, האיש אמר, האישה ענתה נתון תיתן – הוא אינו מכריע, ואומר שצריך לעיין אם מקודשת או לא.

משלושת המקרים הראשונים נראה שהשיטה לא נודע למי פוסק כרשב"א (ההסבר למקרה הרביעי יובא לקמן). החלק במקרים בגמרא שגורם לאישה לא להתקדש, הוא שהאיש שאל לרצונה להתקדש לו, ולא העובדה שהאישה ביקשה את החפץ לפני שאלתו.

השיטה לא נודע למי נותן סברה: "אינה מקודשת [...] דדוקא כי אמרה ליה איהי מעיקרא הב [...] במתנה קאמרה כיון דלשום מתנה תבעתיה תחלה"¹⁹. כאן נוצרת בעיה בהבנת השיטה לא נודע למי. מצד אחד, המקרים שהוא מביא מראים שהוא פוסק כמו הרשב"א. מצד שני, אפשר לראות בבירור שהסברה שלו תלויה בהימצאותה של בקשת האישה בהתחלה 'הב', כשיטת בעלי התוספות, והדברים אינם מובנים.

נזכיר שיש שתי נפקא מינות מרכזיות במחלוקת בין הרשב"א לתוספות:

1. האישה שתקה, האיש שאל, האישה ענתה תן: לפי התוספות מקודשת, ולפי הרשב"א אינה מקודשת;
2. האישה אמרה תן, האיש אמר, האישה ענתה תן: לפי התוספות אינה מקודשת, ולפי הרשב"א מקודשת (נפקא מינה זו מופיעה בשיטה לא נודעה למי הפוסק כרשב"א).

נראה²⁰ שאפשר לבאר שיש שילוב בין שניהם. הפסיקה היא כמו הרשב"א, שכאשר האישה שתקה או אמרה 'תן' היא לא תהיה מקודשת רק במקרים שהאיש שואל. למרות זאת, הפסיקה שהאישה אינה מקודשת, מותנית בכך שהאישה ביקשה לפני שהאיש שאל.

19. שאר הציטוט: "תגא דמלכא אינה מקודשת ואומר מורי נר"ו דדוקא כי אמרה ליה איהי מעיקרא הב לי חד שוכא והב לי חד כסא דאמרינגן דקאמרה ליה הב (השקי) [אשקי] במתנה קאמרה כיון דלשום מתנה תבעתיה תחלה".

20. הסבר זה נתבאר לי בעזרתם של רה"י הרב חיים סבתו והרב עמיחי סכר.

נבאר את הדברים. כאשר השיטה לא נודע למי מקבל מקרה, הוא שואל:

1. האם האישה ענתה בסוף 'כן' או שתקה או ענתה 'תן'? אם האישה ענתה 'כן', היא תהיה מקודשת, כי ברור לנו שהסכימה.
2. האם האישה התחילה את השיחה בבקשת 'תן'? אם היא לא התחילה, הרי שהיא מקודשת.
3. האם האישה שאלה או אמרה? אם האישה אמרה, הרי שהיא מקודשת גם אם תענה 'תן'. אם הוא שאל, גם אם היא תשתוק, אינה מקודשת.

כלומר, יש צורך בשני הטעמים, גם בבקשת 'הב' וגם בשאלת האישה, כדי לפסול קידושין של שתיקה או של אמירת 'תן'. הנפקא מינה שאפשר ללמוד מהסבר זה, היא הראשונה (האישה שתקה, האישה שאלה, האישה ענתה תן – לפי התוספות מקודשת, ולפי הרשב"א לא): במקרה זה הפסיקה תהיה כמו בעלי התוספות.

את ההסבר הזה אפשר להבין מתוך השיטה לא נודע למי, אבל אין הוא מוכרח²¹.

ח. המקרה הרביעי

במקרה הרביעי שמובא בשיטה לא נודע למי, האישה אמרה תן, האישה אמרה, והאישה ענתה נתון תיתן – וכתב שצריך לעיין אם מקודשת או לא.

השיטה לא נודע למי אינו כותב בפירושו האם האישה אמרה לאישה או שאל אותה, אבל לפי לשונו ופסיקתו אפשר להבין שבמקרה זה האישה אמרה. זאת משום שהדין הוא "וצריך עיון אי אמרה ליה איהו ברישא ואמרה ליה הבא מיהבא מהו, דאיכא למימר הבא מיהבא משמע תן בתורת מתנה". כלומר, נראה שמלכתחילה השיטה לא נודע למי חשב לפסוק שמקודשת, אבל לבסוף הסתפק, ולכן נראה שבמקרה זה האישה אמרה. זאת משום שאם האישה היה שואל והאישה הייתה אומרת תן, כבר ראינו במקרה השני שהאישה אינה מקודשת.

בכל זאת, גם לאחר הביאור נשארת השאלה מה ההבדל בין "הבה" לבין "הבה מיהבא", שגורם לשיטה לא נודע למי לשנות את פסיקתו ממקודשת להסתפקות. את ההסבר לשאלה זו אנחנו יכולים למצוא בגמרא. הדרך שבה מסודרת הגמרא מוכיחה כי ברור לנו שלשון כפולה מונעת קידושין. ראייה לכך היא העובדה שלאחר מכן יש שאלה האם גם לשון

---

21. יש צורך לשים לב שלא ברורנו מה קורה במקרה שהאישה אמרה בשעת נתניה ובתשובות השונות שהאישה יכולה לענות בהם. זאת משום שהשיטה לא נודע למי אינו מתייחס לשלב זה כלל כמו התוספות, ולכן אין לנו אפשרות לדייק ממנו סברה שתסביר מה יפסוק במקרים אלו.

שאינה כפולה, "הבה" (תן), מונעת קידושין, ורק לאחר מכן הגמרא קובעת שלשון זו מונעת קידושין. עובדה זו מראה לנו על הבדל בין הלשונות, כאשר ברור הרבה יותר שלשון כפולה מראה שהאישה אינה רוצה להתקדש, מאשר לשון שאינה כפולה^{22 23}.

ט. שיטת הרא"ש והראב"ד

לעיל, בשיטת הרמב"ם (ו.2), הזכרנו את הלחם משנה (ד, ה) שהבין את הרמב"ם כשיטת הרשב"א. באותו מקום הסביר הלחם משנה גם את הרא"ש כשיטת הרשב"א. אולם, מלשונו של הרא"ש הנמצאת לפנינו, לעניות דעתי, דבר זה אינו מוכרח. הרא"ש (א, יד) כותב: "ויראה שאם אמר בשעה שנתן לה הרי את מקודשת לי וקבלה ממנו מקודשת, וכן מצאתי בשם הראב"ד ז"ל". בנו של הרא"ש (אבן העזר כט), בעל הטורים, בעצמו אינו סובר כלחם משנה, אלא פוסק כתוספות ומוסיף: "וכתב א"א הרא"ש ז"ל אם אומר בשעה שנתנו לה הרי את מקודשת לי וקבלה מקודשת".

אפשר להבין כמו שהבין הלחם משנה (כשיטת הרשב"א), שהרא"ש והראב"ד (שהרא"ש מביא את דבריו) מתכוונים למקרה שבו לאחר שהאיש שאל אותה והיא שתקה, הוא פונה אליה שוב לקדשה באמירה, והיא תתקדש. לעומת זאת, אפשר להבין את הראב"ד המופיע ברא"ש כשיטת המאירי (שסובר כתוספות): לא משנה מה ענתה האישה לשאלה, אם לאחר התשובה האיש שואל אותה והיא שותקת, היא מקודשת.

כלומר, אפשר להסביר את הראב"ד כשתי השיטות, משום שלא מובן בציטוט באיזה מקרה מדובר, אלא רק שכאשר היא שותקת בשעת נתינה – הרי היא מקודשת, ללא הסבר למה שקרה במקרה לפני כן.

בלשון המאירי מובן כי הוא תפס שהראב"ד סובר כמותו, וזה לשונו:

כתבו גדולי המפרשים שאם אמר לה בשעת נתינה הרי את מקדשת לי הרי זו מקדשת הואיל ושתקה בשעת נתינה או אפילו אמרה בשעת הקבלה הבא מיהבא. (בית הבחירה ט, א ד"ה הרי)

22. גם המרדכי והבית שמואל סברו שיש הבדל בין "הבה" לבין "הבה מיהבה", כפי שצינו לעיל בהערה 8.

23. התוספות רי"ד מוסיף על הסוגייה, "נראה לי דאי אמרה בכולן ואיקדש אני לך מקודשת היא" (ט, א ד"ה אמר רב חמא). לפי התוספות רי"ד, גם במקרה שהיינו אומרים שלא תהיה מקודשת כלל, אם היא ענתה את תשובתה "הבה מיהבה ואיקדש אני לך", מוכח שהיא רוצה להתקדש. ונראה שהכול יסכימו עימו (אולי המרדכי והבית שמואל לא יסכימו, שהרי הם הבינו שאמירת הבה מיהבה היא צחוק וזלזול, ולכן אולי גם באמירה זו, "הבה מיהבה" היא חלק מהזלזול שלה).

מהלשון הזו רואים שהראב"ד, כמו המאירי, סובר שבמקרה שהאיש אמר "הרי את מקודשת לי", כל מה שנאמר לפני כן נמחק. אפשר לראות את שיטת המאירי בדברי הראב"ד משתי סיבות:

1. הראב"ד אינו מדבר כלל על מה שקרה לפני כן, ולכן כנראה שלפי שיטתו אין זה חשוב.
2. רק לשיטת המאירי (והתוספות לפי הבנת הר"ן²⁴), כאשר בהצעה הראשונה שאל אותה ושתקה, ואחרי כן אמר לה "הרי את מקודשת לי", היא תהיה מקודשת גם כאשר האישה אומרת 'נתון תיתן'.

נראה להסביר מחלוקת זו בדעת הראב"ד בשינוי נוסח שמקורו בגרסאות שונות לדברי הראב"ד, שאינן נמצאות לפנינו היום. אם כן, את הרא"ש אפשר להבין כרשב"א (לפי הלחם משנה) וכבעלי התוספות (לפי בעל הטורים), ואת הראב"ד אפשר להבין כרשב"א (לפי המצוטט ברא"ש ולפי הסברו של הלחם משנה לרא"ש) וכבעלי התוספות (לפי המאירי).

י. סיכום

במאמר נתבארו שיטות הראשונים, שנחלקו בזיהוי החלק המשפיע על פסיקת ההלכה השונה במקרים שמופיעים בסוגייה. שיטת הרשב"א היא שהחלק שפסל את הקידושין הוא הצעת הקידושין בצורת שאלה ולא בצורת אמירה, שבתשובת האישה אין אנחנו רואים התייחסות ותשובה לשאלה. כמו כן, המקרה שבגמרא הוא שהאיש בשעת הנתינה אמר לאישה והיא שתקה.

שיטת התוספות היא שהחלק שפסל את הקידושין הוא הבקשה הראשונית של האישה, שבתשובת האישה ניתן לראות התייחסות דווקא לבקשה שלה, ולא להצעת הקידושין של האיש. הסברנו את הדינים החסרים בתוספות לפי הר"ן והמאירי, שכאשר בשעת נתינה האיש אומר, כביכול נמחק כל המקרה שקרה לפני כן, והפסיקה משתנה בעקבות זאת.

ניסינו לברר את יסוד המחלוקת שמעוגנת במבנה ובלשון הסוגייה בין התוספות ובין הרשב"א. ביארנו שהתוספות מספרים את המקרים שמופיעים בגמרא כסיפורים שקרו, ואילו הרשב"א מבין את המקרים כמקרים תאורטיים שהגמרא המציאה לצורך בירור הסברה. כמו כן, ביארנו גם איך המחלוקת במשמעות המילים "תגא דמלכא" המופיעות בסוף הסוגייה, נכנסים גם למחלוקת בין התוספות לבין הרשב"א. לפי שיטת התוספות,

24. השיטה לא נודע למי הסתפק במקרה זה, כך שאולי גם כמותו.

אפשר להסביר את המילים גם כלשון שבועה וגם כהצעת מקרה קיצוני, ולפי שיטת הרשב"א נראה שאפשר להסביר את המילים רק בלשון שבועה.

במהלך הדברים הובהרה הדרך שבה הלחם משנה הסביר כיצד לשון פסיקת הרמב"ם נכנסת לסברת הרשב"א, תוך כדי תירוץ קושייה על דברי המגיד משנה. כמו כן, ניסינו להסביר את השילוב בין סברת השיטה לא נודע למי, לבין פסיקותיו במקרים שהביא, שנראה במבט ראשון שסותרות את סברתו. שילוב זה הוסבר על ידי סידור סברת השיטה לא נודע למי כשילוב בין שיטת בעלי התוספות לבין שיטת הרשב"א. הסברנו שבשביל לפסול את הקידושין, יש צורך גם בכך שהאישה תתחיל את השיחה בבקשת החפץ, וגם שהאיש יציע את הקידושין בצורת שאלה. הבהרנו את ההבנות החלוקות בראשונים בשיטות הרא"ש והראב"ד, והצענו מניין נבעו ההבנות השונות.